

Tėvų globos netekusių vaikų pabėgėlių, įskaitant nelydimus vaikus ir vaikus, evakuotus iš globos įstaigų Ukrainoje, savanoriškas grįžimas į Ukrainą

2023 m. liepa

Taikymo sritis

Šiame dokumente išdėstyta UNHCR pozicija dėl tėvų globos netekusių vaikų pabėgėlių¹, įskaitant nelydimus vaikus ir vaikus, evakuotus iš globos įstaigų Ukrainoje, savanoriško grįžimo į Ukrainą. Jame aptartos apsaugos priemonės, kurių reikia laikytis teikiant pagalbą vaikams pabėgėliams, norintiems savanoriškai sugrįžti į Ukrainą. Pozicija grindžiama pripažinimu, kad už vaikų pabėgėlių teisių apsaugą savo teritorijoje pirmiausia atsakinga prieglobsčio šalis². Ukrainos situacijos kontekste Ukrainos valdžios institucijos gali atlikti svarbų vaidmenį teikiant informaciją apie situaciją ir paslaugas vietovėje, į kurią grįžtama, bei kiekvieno vaiko globos organizavimą, prieglobsčio šalies kompetentingoms institucijoms atliekant platesnės apimties vertinimą.

Negrąžinimo rekomendacija

Pozicijoje dėl grąžinimų į Ukrainą³, UNHCR ragina Valstybes sustabdyti priverstinį Ukrainos piliečių ir buvusių nuolatinių gyventojų grąžinimą, nes situacija šalyje yra nestabili ir dar kurį laiką gali išlikti neapibrėžta. Dėl šios priežasties Valstybės neturėtų priverstinai grąžinti į Ukrainą be tėvų globos likusių vaikų pabėgėlių.

Savanoriška vaikų pabėgėlių repatriacija

Dėl grįžimo kaip ilgalaikio sprendimo išskirtinėmis besitęsiančio tarptautinio konflikto aplinkybėmis kyla galimos žalos vaikui rizika ir atsiranda poreikis taikyti geriausių interesų vertinimo ir nustatymo procedūras kaip apsaugos priemonę vaikams, kuriems gresia pavojus, įskaitant tėvų globos netekusius vaikus⁴. Savanorišką tėvų globos netekusių vaikų pabėgėlių grįžimą galima vykdyti tik tada, kai:

- 1) Vaikas pabėgėlis ir jo (jos) tėvai (vienas iš tėvų) arba, atitinkamai atvejais, jo (jos) teisėtas globėjas arba rūpintojas savanoriškai siekia sugrįžti; ir
- 2) Vaiką galima grąžinti saugiai ir oriai, atsižvelgiant į konkrečius vaiko poreikius; ir
- 3) Prieglobsčio šalies kompetentingos institucijos nustatė, kad grįžimas atitinka geriausių vaiko interesus⁵, atsižvelgdamos į vaiko, taip pat jo (jos) tėvų ir globėjų (rūpintojų), jei

¹ Tai apima vaikus, kurie oficialiai pripažinti pabėgėliais arba asmenimis, kuriems suteikta laikinoji apsauga ar kitų formų tarptautinė apsauga, ir kitus vaikus, kurie yra Ukrainos piliečiai ar buvę nuolatiniai gyventojai, esantys už šalies ribų.

² *Vaiko teisių konvencija*, 1989 m. lapkričio 20 d., 1577 UNTS 3, www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html, 22 straipsnis. *Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje*, 1996 m. spalio 19 d. (1996 m. Hagos konvencija), www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=70, 6 straipsnis.

³ *UNHCR pozicija dėl grąžinimų į Ukrainą*, 2022 m. kovas, www.refworld.org/docid/621de9894.html.

⁴ *UNHCR geriausių interesų nustatymo gairės: Geriausių vaiko interesų vertinimas ir nustatymas*, 2021 m. gegužė, www.refworld.org/docid/5c18d7254.html, 158 psl.

⁵ JT Vaiko teisių komitetas (angl. CRC), *Bendrasis komentaras Nr. 6 (2005 m.) dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių ne*

reikia, teises ir pageidavimus; saugumo situaciją vietovėje, į kurią siūloma grįžti; esamus vaiko specialiuosius poreikius; ir vietovėje, į kurią grįžtama, vaikui teikiamas paslaugas (paramą).

Geriausi vaiko interesai

Kiekvienas sprendimas dėl tėvų globos netekusio vaiko turi būti grindžiamas geriausių vaiko interesų principu, kaip apibrėžta Vaiko teisių konvencijos (VTK)⁶ 3 straipsnio 1 dalyje ir išsamiau paaiškinta JT Vaiko teisių komiteto Bendrajame komentare Nr. 14⁷, taip pat neįgaliųjų vaikų atveju – Neįgaliųjų teisių konvencijos (NTK)⁸ 7 straipsnyje ir JT Neįgaliųjų teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 6⁹. Kaip pažymėjo Vaiko teisių komitetas, geriausi vaiko interesai yra trejopa sąvoka, t. y. materialinė teisė; esminis, aiškinamasis teisės principas; ir procesinė taisyklė¹⁰. Taikant šią sąvoką, turėtų būti tinkamai atsižvelgiama į įvairių vaiko interesų elementų pusiausvyrą, o geriausių interesų nustatymas turi būti atliekamas laikantis procedūrinių garantijų, nurodytų Vaikų teisių komiteto Bendrojo komentaro Nr. 14 V skyriuje. Kaip minėta anksčiau, šį sprendimą turėtų priimti prieglobsčio šalies institucijos pagal 1996 m. Hagos konvenciją, kurioje numatyta, kad priimančioji šalis yra atsakinga už „vaikų pabėgėlių ir tarptautiniu mastu dėl neramumų jų šalyse perkeltų vaikų“, saugumą¹¹.

Vaiko, tėvų ir teisėtų globėjų nuomonių derinimas

Nustatant, ar vaiko grįžimas į Ukrainą yra savanoriškas ir atitinka vaiko interesus, gali pasitaikyti situacijų, kai vaiko, jo (jos) tėvų ir (arba) teisėtų globėjų požiūriai, teisės ir norai išsiskiria. Pavyzdžiui, vaiko teisėtas globėjas gali norėti, kad vaikas grįžtų į Ukrainą (ir pats gali ketinti grįžti į Ukrainą), o vaikas gali norėti likti prieglobsčio šalyje. Tokiais atvejais vaikas turėtų turėti teisę į tinkamą teisinį atstovavimą, kad būtų galima oficialiai įvertinti jo (jos) interesus ir užtikrinti, jog jo (jos) nuomonė, teisės ir norai būtų atstovaujami vykdant administracines ar teismines procedūras, kurios yra pirmiau minėtų procedūrinių garantijų dalis¹².

Šeimos susijungimas

Kai svarstomas be tėvų globos likusių vaikų pabėgėlių, įskaitant evakuotus iš globos įstaigų, grįžimas, pirmenybė turėtų būti teikiama teisei į šeimos gyvenimą ir šeimos vientisumo principui, kad vaikai galėtų susijungti su vienu iš tėvų, broliu ar seserimi arba kitu artimu

savo kilmės šalyje, 2005 m. rugsėjo 1 d., CRC/GC/2005/6, www.refworld.org/docid/42dd174b4.html, VII punkto c papunktis.

⁶ Vaiko teisių konvencija, 2 pastaba pirmiau tekste, 3.1 straipsnis.

⁷ Vaiko teisių komitetas, *Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013 m.) dėl vaiko teisės pirmiausia atsižvelgti į jo (jos) interesus (3 straipsnio 1 dalis)*, 2013 m. gegužės 29 d., CRC/GC/14, www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html.

⁸ *Neįgaliųjų teisių konvencija*, 2006 m. gruodžio 13 d. (angl. CRPD), www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities, 7 straipsnis.

⁹ JT Neįgaliųjų teisių komitetas, *Bendroji pastaba Nr. 6 dėl lygybės ir nediskriminavimo*, www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no6-equality-and-non-discrimination, 38 p.

¹⁰ Vaiko teisių komitetas, *Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013 m.)*, 7 pastaba pirmiau tekste, 6 p.

¹¹ 1996 m. Hagos konvencija, 2 pastaba pirmiau tekste, 6 straipsnis. Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija, *1996 m. Konvencijos dėl vaikų apsaugos taikymas nelydimiems ir nuo tėvų atskirtiems vaikams*, 2023 m., <https://assets.hcch.net/docs/96a3875d-fb7c-44dc-99b0-844c39562851.pdf>, 25 p.

¹² Vaiko teisių konvencija, 2 pastaba pirmiau tekste, 12 straipsnis; Vaiko teisių komitetas, *Bendrasis komentaras Nr. 14 (2013 m.)*, 7 pastaba pirmiau tekste, 96 p.

šeimoms nariu¹³, išskyrus atvejus, kai tai neatitinka vaiko interesų, kaip nurodyta JT alternatyvios vaikų globos gairėse¹⁴.

Alternatyvi globa

Jei susijungimas su šeimos nariais yra neįmanomas arba neatitinka vaiko interesų, vaikams, kai tik įmanoma, turėtų būti organizuojama alternatyvi globa, paremta gyvenimo šeimoje principais.

Kalbant apie tėvų globos netekusių vaikų, evakuotų iš globos įstaigų, grįžimą, institucinės globos priemonės nelaikomos geriausiai atitinkančiomis vaiko interesus, todėl jos turėtų būti taikomos tik kraštutiniu atveju ir kuo trumpesniai laikui. Šios priemonės bus vienodai taikomos ir neįgaliems vaikams, kaip numatyta Neįgaliųjų teisių konvencijos 23 straipsnyje dėl būsto ir šeimos neliečiamumo¹⁵. Pirmenybė šeimoje teikiamai globai ir planas reformuoti globos sistemą atsispindi Ukrainos vyriausybės Nacionaliniame atkūrimo veiksmų plane¹⁶.

Ukrainos valdžios institucijų vaidmuo priimant pagrįstus sprendimus dėl savanoriško grįžimo

Siekiant priimti pagrįstus sprendimus, prieglobsčio šalies valdžios institucijoms gali prireikti paramos ir informacijos, kad jos galėtų visapusiškai įvertinti vaiko interesus, kai svarstoma šeimos susijungimo galimybė ir (arba) vaiko pabėgėlio, likusio be tėvų globos, grąžinimas į Ukrainą. Todėl prieglobsčio šalies institucijos gali prašyti pagalbos arba joms gali būti teikiama pagalba renkant šią informaciją, įskaitant iš Ukrainos vaikų apsaugos ir globos institucijų, laikantis atitinkamų asmens duomenų apsaugos įstatymų.

Siekdamos padėti priimti pagrįstus sprendimus, kad būtų užtikrinta, jog grįžimas yra savanoriškas, pagrįstas informacija ir atitinkantis vaiko interesus, Ukrainos valdžios institucijos gali prisidėti prie šių procesų stiprinimo prieglobsčio šalių valdžios institucijose, be kita ko:

- teikdamos individualizuotą informaciją apie ankstesnės globos organizavimą, sprendimus dėl globos ir globos organizavimo Ukrainoje galimybes;
- teikdamos naujausią informaciją apie vaiko kilmės vietoje;
- sudarydamos palankias sąlygas susisiekti su tėvais, šeimos nariais ar ankstesniais teisėtais globėjais, juos surasti arba įvertinti šias galimybes, jei vaikas su tuo sutinka, ir jei tai atitinka jo (jos) geriausius interesus;
- vertindamos ir teikdamos informaciją apie vietas, į kurias grįžtama, siekiant nustatyti, ar egzistuoja fizinis pavojus ir (arba) aplinkos pavojus, ar yra tokio pavojaus tikimybė; ir
- patvirtindamos, kad vietovėse, į kurias grįžtama, teikiamos būtiniausios paslaugos (individualios globos organizavimas, socialinės paslaugos, švietimas, sveikatos priežiūra, reabilitacijos paslaugos, šeimos susijungimas ir t. t.) ir užtikrinamas jų prieinamumas, papildomai remiantis ir humanitarinių organizacijų surinkta informacija.

¹³ Kai tai įmanoma ir atitinka vaiko interesus, kompetentingos institucijos turėtų palengvinti šeimos susijungimą prieglobsčio šalyje arba trečiojoje šalyje.

¹⁴ Generalinė Asamblėja, *Vaikų alternatyvios globos gairės*, A/RES/64/142, 2010 m. vasario 24 d., www.refworld.org/docid/4c3acd162.html. Tai taip pat atitinka Vaiko teisių konvencijos 9 ir 10 straipsnius, kuriuose numatyta visų vaikų, įskaitant tarptautinės apsaugos siekiančius vaikus, teisė į šeimos susijungimą, ir Vaiko teisių komiteto Bendrojo komentaro Nr. 6 VII skirsnio b punktą.

¹⁵ Neįgaliųjų teisių konvencija, 8 pastaba pirmiau tekste, 23 straipsnio 3 dalis.

¹⁶ Ukrainos Nacionalinis atkūrimo veiksmų planas, 2023 m. www.uncr-international.com/uncr2022-recovery-plan.

Vaikų, evakuotų iš globos įstaigų, kuriems nėra galimybės iš karto suteikti globą šeimoje, atveju Ukrainos valdžios institucijos turėtų įvertinti vaikų globos įstaigą, kad užtikrintų, jog ji yra saugi ir turi pakankamai darbuotojų bei paslaugų, kad patenkintų grįžtančių vaikų poreikius ir kartu toliau ieškoti galimybių padėti šeimoms susijungti arba suteikti vaikams globą šeimoje, atsižvelgiant į jų geriausius interesus. Jei kyla abejonių dėl įstaigos ar vietovės saugos ir saugumo arba dėl institucinės globos įstaigos gebėjimo tenkinti grįžtančių vaikų poreikius, grįžimas neturėtų būti vykdomas. Šia informacija turėtų būti dalijamasi su prieglobsčio šalies kompetentingomis institucijomis, kad būtų galima priimti sprendimus dėl grįžimo.

Ukrainos valdžios institucijų vaidmuo stebint ir teikiant paramą vaikams po savanoriško grįžimo

Siekdamos sumažinti riziką ir toliau remti sprendimų dėl savanoriško grįžimo priėmimą, Ukrainos valdžios institucijos turėtų dėti reikiamas pastangas, kad užtikrintų, jog būtų įdiegtos tinkamos grįžtančių vaikų padėties stebėsenos sistemos. Tai apima ir užtikrinimą, jog vietovėse, į kurias grįžtama, dirbtų socialiniai darbuotojai, kurie parengtų individualius grįžtančių be tėvų globos likusių vaikų pabėgėlių globos planus, kad būtų skatinamas saugus ir ilgalaikis grįžimas ir reintegracija bei, jei įmanoma, apgyvendinimas šeimoje.

UNHCR parama

UNHCR yra pasirengęs konsultuoti ir remti Valstybes šeimos susijungimo ir procedūrinių apsaugos priemonių, taikomų priimant sprendimus dėl savanoriško grįžimo / geriausių interesų vertinimo ir nustatymo procedūrų, įgyvendinimo klausimais pagal pirmiau minėtus teisinius standartus ir UNHCR geriausių interesų vertinimo ir nustatymo gaires.¹⁷

¹⁷ UNHCR geriausių interesų vertinimo ir nustatymo gairės, 4 pastaba pirmiau tekste.